

Muránska, Natália

Pontský Pilát a Majster a Margaréta

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2004, vol. 53, iss. X7, pp. [69]-81

ISBN 80-210-3357-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103145>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

NATÁLIA MURÁNSKA

PONTSKÝ PILÁT A MAJSTER A MARGARÉTA

Pontský Pilát figuruje v románe *Majster a Margaréta* vo viacerých významoch a sujetových rovinách:

- a) ako historická postava, tak ako ju poznáme z dejín a Evanjelia, ktorá sa pričiniła o ukrižovanie Ježiša Krista. V románe ju evokuje Wolland;
- b) ako katalyzátor témy *Dobra a Zla* v historickom význame (konflikt medzi Pontským Pilátom a Kaifášom a Pilátom, Kaifášom i Ježišom);
- c) ako román o Pontskom Pilátovi, ktorý napísal Majster, dal ho prečítať kritikom (Latuňskému) a musel znášať dôsledky za tento skutok (za „neaktuálnu“ tému z hľadiska marxistickej filozofie);
- d) ako analógia medzi „dobrými ľuďmi“ Ješúom a Majstrom, ktorých „zlí ľudia“ ukrižujú;
- e) ako komparácia dvoch podôb utrpenia – Ješua a M. Bulgakova;
- f) ako konfrontácia histórie a súčasnosti (najmä podôb hrdinstva a zbabelosti).

Téma Pontský Pilát poskytuje epické, filozofické a etické zrkadlo i zmysel všetkému, čo sa v románe *Majster a Margaréta* odohráva. Je tým fókusom, od ktorého sa odvíja a ku ktorému sa vracia koleso dejín, epické i myšlienkové koleso románu. Aj tam, kde sa odohrávajú akoby iné osudy postáv, kde sa nastoľujú a riešia iné problémy (napr. lásky a nenávisti, racionálneho a iracionálneho, invariantu a variant, viery a ateizmu, dogmatizmu a tvorivosti atď.), kdesi v hĺbke týchto ideí a ideológem sa mihoce doba Pontského Piláta, kedy zlo víťazilo nad dobrom, lož nad pravdou, nenávisť nad láskou. Tému Pontský Pilát a jej význam epicentra v románe *Majster a Margaréta* mohli by sme porovnať s témou Veľkého Inkvizítora v Dostojevského románe *Bratia Karamazovovci*. Lenže tam je toto ideovo-filozofické centrum izolované od epickej línie románu, tvorí iba filozofické centrum diela.¹ U Bulgakova hrá dvojitú úlohu – nielen epicentra, ale aj sujetového motora epickej línie románu. Podľa toho, čo sme povedali, román

---

¹ *Legenda o velikém hříšníkovi*. Praha, Lid. nakl. 1972.

Majster a Margaréta mohol by sa nazývať aj Pontský Pilát (duch, logika, fluidum atď. Pontského Piláta).

Ukrižovanie Ježiša Krista (v románe Ha-Nocri Ješua) sa stalo veľkou historickou udalosťou. Dejiny ľudstva, kultúry, filozofie, etiky atď. urobili z neho historický predel – do i po Kristovi. Svetová kristológia popísala, reštrukturalizovala, prehodnotila všetko, čo sa týka individuality Ježiša Krista.² Týka sa to aj témy Pontský Pilát. Historici a interpreti (ale aj svätí apoštolí) sa v základných rysoch zhodujú na jeho obraze i mieste v živote Ježiša Krista, aj keď sa v jednotlivostiach občas rozchádzajú. Zoberme pre porovnanie len tie scény, ktoré nachádzame v spojitosti s Pilátom a Ješuom v románe Majster a Margaréta. Pre lepšie porovnanie rozčleníme ich do troch skupín: a) výsluch Ježiša u Pontského Piláta, b) Ježišova poprava, c) ďalší aktéri tejto udalosti.

A) VÝSLUCH JEŽIŠA U PONTSKÉHO PILÁTA

Podľa apoštola Matúša veľkňazi Ho *poviazali* a odovzdali Pontskému Pilátovi.³ Vladár sa Ho spýtal: „*Či si ty kráľ židovský? Ježiš mu odpovedal: Ty hovoríš*“ (11). Na ďalšie otázky Ježiš neodpovedal. Pilát „*vedel, že Ho vydali zo závidosti*“. Mal na to svoje dôvody, ale ovplyvnila ho aj jeho manželka, ktorá mu odkázala: „*Nemaj nič s tým Spravodlivým! Lebo som mnoho vytrpela dnes vo sne pre Neho*“ (tamtiež, 19). Pilát chcel Ježiša omilostiť, pýta sa veľkňazov: „*Čože urobil zlého?*“, ale veľkňazi a ľud kričali „*Ukrižovať Ho!*“ (23). Vtedy – „*keď Pilát videl, že už nič nepomôže, ba že vzbura je vždy väčšia, vzal vodu, umyl si ruky pred zástupom a povedal: Čistý som od krvi tohto Spravodlivého; zodpovednosť je na vás!*“ (25). *Odpovedal všetok ľud: Krv Jeho na nás i na naše detky*“. Ježiša „*dal zbičovať a vydal Ho, aby Ho ukrižovali*“ (26). Rozvášnený dav vyzliekol Ježiša, uplietli veniec z trnia a položili mu ho na hlavu, posmievali sa mu, pľuvali naňho a bili ho po hlave.

Podľa apoštola Marka veľkňazi Ho *poviazali*, na Pilátovu otázku „*Či si Ty kráľ židovský? On odpovedal: Ty hovoríš*“ (116), na ďalšie otázky neodpovedal. Pilát „*vedel, že Ho veľkňazi vydali zo závidosti*“ (116). Pilát sa pýtal veľkňazov a rozvášnený dav: „*A čo zlého urobil? Ale oni ešte väčšmi kričali: Ukrižuj ho*“ (117). Ľud ho obliekol do purpurového plášt'a, na hlavu mu položili veniec z trnia, bili ho a pľuvali naňho.

U apoštola Marka niet zmienky o Pilátovej žene (o jej sne), ako aj o vode, v ktorej si vladár umyl ruky. V ostatných bodoch sa obidve svedectvá zhodujú.

Podľa apoštola Lukáša bol to ľud, ktorý sa Ježišovi posmieval, bil ho a pýtal sa Ho – „*Ak si Ty Kristus, povedz nám. Odpovedal im: Keď vám poviem, neuveríte*“ (188). „*Tu povedali všetci: Si teda Syn Boží? Riekol im: hovoríte, že som*“ (188). Dovedli Ho k Pilátovi (ale nepoviazali) a žalovali na Neho: „*....prevracal*

² Takí autori ako A. Drevs, U. Smits, F. Farrara, A. Barbuse, Origen, Tertulianus, K. Alexandrijský, G. Papini, Celestin VI., E. Renan, D. Strauss a ďalší.

³ Tu a ďalej citujeme podľa: Nová zmluva. Podľa prekladu Redakčnej komisie Slovenskej evanjelickej cirkvi. L. Sv. Mikuláš 1978. V zátvorkách budeme uvádzať citovanú stranu.

náš národ, zakazoval dávať dane cisárovi a hovoril o sebe, že je Kristus, kráľ" (188). „*Pilát sa Ho spýtal a povedal: Si židovským kráľom? Odpovedal mu a riekol: Ty hovoríš*" (188). Pilát prehlásil: „*Ja na tomto človeku nenachádzam viny*" (189). Keď sa dozvedel, že Ježiš je z Galileji, že patrí pod Herodesa, poslal Ho k nemu, ten sa potešil, lebo o Ježišovi veľa počul, ale Ježiš mlčal. Herodesovi vojaci Ježiša zneuctili, posmievali sa mu, obliekli ho do posmešného rúcha. Herodes Ho poslal naspäť k Pilátovi s odkazom: „*...ja som Ho vypočul pred vami a nenašiel som na tomto človeku nijakej viny, pre ktorú žalujete na Neho*" (189). Ľud žiadal smrť Ježiša. Pilát znovu opakuje: „*Nenašiel som na ňom viny, pre ktorú by zasluhoval smrť. Preto potrescem Ho a prepustím*" (190). Ľud však žiadal Jeho smrť. Pilát im ho odovzdal.

Lukáš v porovnaní s Matúšom a Markom zdôrazňuje pozitívnu úlohu Herodesa; Pilátovu ženu a umývanie rúk, takisto ako Marek, nespomína. V ostatnom sa zhodujú.

Podľa apoštola Jána Ježiša najprv vypočúvajú veľkňazi (Šimon Peter dokonca odťal veľkňazovmu sluhovi ucho), *poviažu Ho, bijú, odvedú k veľkňazovi Kaifašovi, odtiaľ k Pilátovi, ktorý sa pýta Ježiša: „Si Ty kráľ židovský? (244). Odpovedal mu Ježiš: Hovoríš to sám od seba, a či ti to iní povedali o mne?“ (244). Ježiš vysvetľuje Pilátovi, že „moje kráľovstvo nie je z tohto sveta... na to som sa narodil, aby som vydal svedectvo pravde“ (244), načo „Pilát mu povedal: Čo je pravda? A ako to povedal, vyšiel zase k Židom a riekol im: Ja nenachádzam na ňom viny“ (244). Ľud však trval na svojom. Pilát dal Ježiša *zbičovať*, vojaci mu položili na hlavu trňovú korunu, bili ho po tvári, vysmievali sa Mu. Pilát povedal: „*Ajh!a, človek*" (245). Židia naliehali: „*Musí umrieť, lebo sa vydáva za Syna Božieho*" (244). „*Keď to Pilát počul, bál sa ešte väčšmi*", rozprával sa s Ježišom o moci, Židom povedal: „*Ajh!a; váš kráľ? Ale oni skrklí Preč s Ním, preč, ukrižuj ho...*" (245)*

Aj apoštol Ján zaznamenáva nenávisť židovských veľkňazov a židovského ľudu k Ježišovi, snahu Piláta oslobodiť Ho, jeho kapituláciu a vršenie sa vojska i masy na Ježišovi (bičuje Ho, nasádza mu trňovú korunu, ponižuje Ho). Príčiny Pilátovho vzťahu k Ježišovi nevysvetľuje (ako aj sen jeho manželky), umývanie rúk nezaznamenáva. Napriek tomu Jánov popis týchto udalostí je najobsiahlejší. Z neho prešlo do dejín niekoľko sylogizmov (A čo je pravda; Ajh!a človek). V základných rysoch sa však všetci štyria apoštoli zhodujú.

Na základe týchto zhodných, ale aj odlišných akcentácií jednotlivých momentov posledného súdu nad Ježišom (Herodes, Kaifaš, Pilát na jednej strane – a Ježiš na strane druhej) vzniklo veľké množstvo biografických, mystických, filozofických, epických, konfesionálnych a iných rozšírených obrazov „križovej cesty“ Ježiša Krista na Golgotu. Aby sme správnejšie a hlbšie pochopili Bulgakovovu víziu tejto cesty (a najmä úlohy Pontského Piláta) v jeho filozoficko-epickom žánri, pozrime sa aspoň letmo na analogickú víziu v biografickom žánri. Z veľkého počtu takýchto obrazov (G. Petrovskij, S. Renan, A. Drevs, A. France, H. Muller, M. Karamzin, I. Porfiriev, V. Posse, atď.) pozastavme sa pri biografickom obraze Ježiša Krista v Papiniho diele *Život Krista*.⁴

⁴ G. Papini: *Život Krista*. Pezinok, vyd. Formát 2000. Ďalej budeme citovať podľa tohto vydania. V zátvorkách uvádzame stranu citácií.

Dozvedáme sa, že od roku 26 bol v mene cisára Tiberia správcom Judska Pontský Pilát (Pilát od Pileotus, Pileus = prepustenec, klobúk prepustených otrokov). Židia ho nenávideli. Keď priviedli k nemu buriča Ježiša, zdôvodňovali to tým, že *podrýva náš národ a zakazuje platiť dane...*“ (268).⁵ Pilát sa pýta Ježiša: „*Ty si kráľ židovský?*“ *Ježiš však neodpovedá*“ (268). Neskôr na podobnú otázku odpovie: „*Hovoríš to sám od seba, či ti to iní povedali o mne?*“ (269). Táto odpoveď je iná ako u apoštolov Matúša, Marka a Lukáša („*Ty hovoríš*“), ale je takmer totožná s odpoveďou apoštola Jána. Ježiš vysvetľuje: „*Moja kráľovská moc nie je z tohto sveta...*“ (269) – odpoveď je totožná s odpoveďou, s akou sa stretávame u apoštola Jána, od neho pochádzajú aj repliky „*Čo je pravda*“ a „*Ajhľa, človek*“. Od Matúša Papini prebral scénu s Pilátovou manželkou: „*Nemaj nič s tým spravodlivým, lebo som veľa trpela v snoch pre neho*“ (270). Odpoveď ľudu – „*Krv jeho na nás a na našich SYNOV*“ (283) je pozmenenou odpoveďou podľa apoštola Matúša: „*Krv Jeho na nás a na naše DIETKY*“... Celkove môžeme konštatovať, že životopisec Papini, autor textu literatúry faktu, využíval všetky štyri Evanjelia, kontaminoval ich jednotlivé situácie, výrazy, úvahy a vytvoril z nich jednotný text. Ako kronikár s ambíciami historika a mysliteľa tento text rozšíril a prehlibil historickými i logickými faktami a úvahami. Zatiaľ čo apoštoli opisali výsluch Ježiša na jednej až dvoch stranách, Papini to urobil na takmer 20 stránkach.

Po výsluchu a ponížení Ježiša Krista ho prinútil niesť kríž na Golgotu. Podľa apoštola Matúša Ježišov kríž niesol „*človek z Kyrény, menom Šimon*“ (73). To isté hovorí aj apoštol Marek (117) a apoštol Lukáš (190), iba apoštol Ján to videl inak: „*I niesol si sám kríž*“ (246). Giovanni Papini zobrazil túto cestu podľa prvých troch apoštolov (288), okoreniac to sociálnou filantropiou (Šimon „*dal svoje roľnícke plecia na to, aby uľahčil pleciam Kristovým*“, 288).

Pilát odovzdal Ježiša veľkňazom, ľudu a vojakom, ale v snahe ponížiť farizejov dal pribriť na Ježišov kríž nadpis:

Podľa Matúša: „*Toto je Ježiš, kráľ židovský.*“

Podľa Marka: „*Kráľ židovský.*“

Podľa Lukáša: „*Tento je kráľ židovský*“ (po grécky, latinsky a hebrejsky).

Podľa Jána: „*Ježiš Nazaretský, kráľ židovský*“ (taktiež v troch rečiach).

Podľa Papiniho: „*Ježiš Nazaretský, kráľ židovský*“ (v troch rečiach).

B) JEŽIŠOVA POPRAVA

Keď traja odsúdenci (Ježiš a dvaja lotri) došli na Golgotu – „*dali mu piť vína zmiešaného so žľčou; ale keď ochutnal, nechcel piť*“ (Matúš); Marek a Lukáš túto scénu nespomínajú. Ján píše: „*...povedal Ježiš: Žizním! A bola tam nádoba plná octu... Ježiš okúsil ocot, riekol: Dokonané.*“

Papini píše, že to boli jeruzalemské ženy, ktoré podali Ježišovi pohár – „*Je to zmiešanina vína, kadidla a myrty, ktorú milosrdne vymysleli kati, aby omámili vedomie.*“ Ale Ježiš „*len čo okúsil túto zmes, horkú ako žľč, odmietol ju*“ (294).

⁵ Cit. podľa poznámky č. 3.

Keď Ježiša ukrižovali, losovaním si vojaci podelili jeho rúcho, veľkňazi, dav a jeden lotor sa mu vysmievali. O dvanástej Ježiš zvolal: „*Bože môj, prečo si ma opustil*“ (Matúš, Marek); „*Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo činia*“ (Lukáš); „*Žena, ajhľa, tvoj syn!*“ A učeníkovi: „*Ajhľa, tvoja matka!*“ (Ján).

Po poslednom Ježišovom vydýchnutí – o šiestej hodine večer – „*chrámová opona roztrhla sa... zem sa triasla, skaly sa pukali... hroby sa otvárali*“ (Matúš); „*A chrámová opona sa roztrhla na dvoje od vrchu až do spodku*“ (Marek); „*slnko sa zatmelo a chrámová opona sa roztrhla na poly*“ (Lukáš); Ján sa o tejto udalosti nezmieňuje, uvádza ešte fakt, ako vojaci lámu nohy a ruky dvom odsúdencom, ale Ježišovi, ktorý už dokonal, iba prebodnú rebrá.

Ježišove mŕtve telo si odniesol so súhlasom Pontského Piláta „*bohatý muž z Arimatie, menom Jozef*“ (Matúš, Marek, Lukáš a Ján) – v tom sú všetci štyria apoštoli jednotní.

Vzkriesenie Ježiša Krista opisujú apoštoli nasledovne: „*anjel Pánov zostúpil z neba, prišiel, odvalil kameň a sadol si naň*“ – videli to strážcovia a ženy, ktoré poprosil, aby o tom porozprávali jeho učeníkom (Matúš); to isté hovorí aj Marek, ibaže svedkom prítomnosti anjela v bielom rúchu boli iba ženy; podľa Lukáša ženy videli „*dvoch mužov v žiariacom rúchu*“; podľa apoštola Jána iba Mária „*videla sedieť dvoch anjelov v bielom rúchu, jedného pri hlave a druhého pri nohách*“, potom uvidela aj Ježiša.

Giovanni Papini si z týchto informácií Ježišových apoštolov vytvoril svoje videnie vzkriesenia. Vojaci si *rozdelili* Jeho šaty, úškl'abníci vykrikovali „*Ak si Syn Boží, zostúp z Kríža*“, čo mu pripomína „*vyzývanie satanovo na púšti*“, eviduje Ježišove slová „*Odpusť im, lebo nevedia, čo činia*“, evokuje záhadnú tmu, preberá z evanjelií slová ako „*Žízňim*“, „*Dokonané je*“, „*Otče, do Tvojich rúk porúčam ducha svojho*“ (305), ako aj to, že „*chrámová opona sa roztrhla na dvoje odvrchu až dospodku, zem sa zatriasla, skaly sa pukali, hroby sa otvárali.*“ Papini porovnáva ukrižovanie Krista s utrpením predchádzajúcich martýrov – Ozirisa, Tamusa z Babylonu, speváka Orfea, siláka Herkula, Titana, ktorých mýtotorba postavila na oltár mučeníkov, ale aj od Konfucia, Vardhamána, Zarathustru, Budhu Siddharta, ktorí hlásali slová Pravdy. Spomína *dvoch* bohatých pánov (Jozefa z Arimatie a Nikodéma), ktorí so súhlasom Piláta pochovajú Ježiša v rodinnej hrobke. Štyri ženy nasledujúci deň našli odvalený kameň, a keď vošli do hrobky „*napravo sedel do bielych šiat odetý mládenec*“, ktorý sa prihovril Márii a poprosil ju, aby o tom porozprávala Jeho žiakom.

Taká je materiálková základňa (Evanjelia štyroch apoštolov) a jej umelecko-biografické spracovanie (kniha Papini: *Život Krista*). Michail Bulgakov poznal Evanjelia i *Život Krista* (1921, preložené do ruštiny roku 1925). Ale poznal aj diela svetovej kristológie (P. Vasiliev, Tacitus, G. Bouasier, Renan a ďalší, ktorých sme už spomínali.) Vo svojom románe tvorivo využil tieto i ďalšie podnety pri napísaní románu o Pontskom Pilátovi – Majster a Margaréta.

C) ĎALŠÍ AKTÉRI DRÁMY

Patrí medzi nich predovšetkým Judáš z Iskariotu. Matúš zaznamenáva, že Ježiš nazval Judáša zradcom, ktorý ho pobožkal, čím dal signál vojakom, aby Ho násilne odviekli k veľkňazovi Kaifášovi. Marek sa Judášovi venuje viac: v kapitole 14, bod 10 – „*Judáš, jeden z dvanástich, odišiel k veľkňazom, aby im Ho zradil*“, na poslednej večeri Ježiš vraví, že „*jeden z Vás ma zradí, ten, čo je so mnou*“, po večeri ho Judáš pobožkal (tak ako o tom vraví aj Matúš); Lukáš opakuje slová Ježišove: „...*hľa, ruka môjho zradcu je spolu s mojou na stole*“, spomína Judášov božk ako signál pre vojakov („*Ježiš mu riekol: Judáš, božkom zradzuješ Syna človeka?*“). Apoštol Ján venuje Judášovi najviac priestoru (18. kap., bod 2, 3, 5). Nové v porovnaní s ostatnými apoštolmi je konštatovanie, že „*vzal teda Judáš so sebou prápor, sluhov od veľkňazov a farizejov a šiel ta* (pri potoku Kedron, kde bola záhrada – N. M.) *s faklami, lampášmi a so zbraňou.*“ Priviedol ich k Ježišovi – „*a stál s nimi Judáš, Jeho zradca.*“ Prví traja apoštoli zdôrazňujú zradcovský božk, ale neudávajú pre koho a koľkých ľudí to bol. Apoštol Ján uvádza, že Judáš sa zúčastňoval ako veliteľ vojenského práporu pri akcii proti Ježišovi.

Giovanni Papini popisuje „Judášovo mystérium“ (231–238) ako nepochopiteľné („*Iškariotský ostáva naďalej nepoznatelným*“). Existujú pravdepodobne dve logiky – ľudská, ktorá nechápe Judášove pohnútky k zrade, a božská, ktorá pripravila pre Judáša takýto údel. Ľudská logika má viac variantov: a) Judáš nepochopil svoj osud, konal racionálne (zobral peniaze) – iracionálne (vrátil ich a obesil sa); b) Judáš veril do poslednej chvíle, že „kráľ židovský“ oslobodí Židov od rímskeho tŕststva, urýchlil túto slobodu, ale poplietol si kráľovstvo Ducha s kráľovstvom moci; c) sekta Kainiti tvrdí, že Judáš vzal na seba potupu sveta, aby vyhovel vôli Otca, ktorý predurčil cestu Syna-vykupiteľa.

Jedným z najväčších problémov kristológie, ako sme už povedali, je problém Judášovej zrady. Prečo vlastne zradil svojho učiteľa? Bol jedným z tých apoštolov, ktorí sprevádzali Ježiša na Golgotu a do poslednej chvíle čakali na nejaký zázrak. Lenže zázrak sa nekonal. Ľudská podoba Ježiša musela zomrieť... Akú úlohu zohrali v tom obidvaja: Judáš, ktorý *nevedel*, že zradí, a Ježiš, ktorý *vedel*, že Judáš zradí? Existovala tu *predestinácia*, predurčenie, o ktorom mohol vedieť iba vševediaci Boh? Ak áno, Judáš bol iba vykonávateľom rozhodnutia, ktoré malo zabezpečiť, aby sa stalo, čo sa stať muselo. Inak by sa neuskutočnilo poslanie Ježiša a nesplnila vôľa Všemohúceho, ktorý dobrovoľne obetoval svojho Syna, aby vykúpil ľudské hriechy a ukázal ľuďom cestu k večnosti. Judáš bol obeťou, hrdinom, lakmusom, ktorý vyjavil svetu iba to, čo bolo napísané – tak to tvrdia nielen Kainiti, ale aj iní. Dokonca Leibniz bol toho názoru, že „*idea predurčenia nedáva možnosť ako odlíšiť Satana od Boha.*“⁶ V ruskej filozofii dominovala spočiatku koncepcia „reálneho zla“ (Dostojevskij, Florenskij, Berd'ajev), ktorá sa ho pokúšala odstrániť odstránením „zlého ratio“, neskôr zvíťazila kon-

⁶ P. Abraham: Román „Master i Margarita“ M. A. Bulgakova. Masarykova univerzita v Brne, 1993, s. 125.

cepcia „historického zla“, ktoré sa dá odstrániť (názory po roku 1917). M. Bulgakov chápal teodiceu ako historické zlo, ale aj ako kozmologické zlo (S. Bulgakov).⁷

Judáš v ponímaní M. Bulgakova je pragmatický politik (pragmatický zradca), zradil svojho učiteľa (a koľkí zrádzali v 20. rokoch 20. storočia v porevolučnom Rusku!), preto ho potrestal. Lenže spôsob trestu v kristológii (Judáš spáchal samovraždu) sa u Bulgakova líši...

Judáš je v podaní Bulgakova obyčajný lotor (dal sa podkúpiť), značne jednoznačne ho chápe v jeho podaní aj Ješua: Judáš nebol jeho žiakom, zoznámili sa iba pred troma dňami, bol zvedavý na jeho názor na politickú moc. Ješua sa vyjadril, že „každá moc je násilím na ľuďoch a že príde čas, keď nebudú cisári, ani nijaká vrchnosť...“ atď. Potom „vbehli dnu muži, poviazali ma a odviedli do žalára“ (32).⁸ Tento portrét Judáša je v rozpore s Evanjeliom, v ktorom sa uvádza, že Judáš bol prítomný aj na poslednej večeri s Ježišom („Jeden, čo je so mnou chlieb, ma opustí... jeden z vás ma zradí“ – povedal Ježiš, keď krájal chlieb a nalieval víno). Leonardov obraz Posledná večera je známy na celom svete, Judáš na ňom sedí v blízkosti Krista, medzi Jánom a Petrom atď. Bulgakovov Judáš bol agentom a udavačom. Tak ho pochopil podľa slov Ješua aj Pontský Pilát, ktorý, ako sme už povedali, nemal v úmysle odsúdiť Ješua. Rozhodol sa, že za svoju kapituláciu pred veľkňazom Judska Jozefom Kaifašom sa pomstí – komu? – Judášovi.

Rozhovor medzi Pilátom a jeho verným sluhom Afraniusom po poprave Hanoci Ješua je v románe vzorom diplomatickej dokonalosti (ontologické hľadisko) a psychologickéj virtuozity (štylistické hľadisko): „Pilát zmlkol, obzrel sa, či niekto nie je nablízku, potom ticho povedal: – Dnes som totiž dostal správu, že tejto noci bude (Judáš) zavraždený“ (291). Sluha je prekvapený, že jeho pán tak dôverne s ním rozpráva („Miestodržiteľ má o mne priveľmi lichotivú mienku... Ku mne sa takáto správa nedoniesla“). Pilát popisuje, ako sa to stane: zavraždia ho dnes v noci a peniaze „podhodia veľkňazovi s lístkom: Vraciam prekliate peniaze“, pričom obidvaja potmeľúdsky vychutnávajú skutočnosť, že „veľkňaz sa poteší, keď vo sviatočnú noc dostane taký darček.“ Pilát žiada („s úsmevom“), aby sluha „urobil všetky opatrenia na ochranu Judáša z Kariotu...“ Týmto pokyn na Judášove zavraždenie bol vydaný. Za túto službu Pilát podáva vernému služobníkovi kožený mešec (Judášov mešec i Arfaniusov mešec, udávač Judáš i vrah Anfonius – funkčné rýmy). Pilátove želanie a sluhove opatrenie sa stali skutočnosťou – Judáš ešte v túto noc bol zavraždený.

Vzorom diplomatickej a štylistickej dokonalosti je aj to, ako sluha podáva Pilátovi správu o zavraždení Judáša. Je to majstrovské stretnutie podstaty a javu, slov a skutkov, gest a mimiky, ktoré sú v absolútnom protiklade. Zavraždili ho podľa vopred pripraveného scenára, ale – „urobili sme všetko, aby sme toho náškeho človeka zachránili“ (306). Lenže pred verejnosťou treba zahrať divadielko

⁷ Tamže, s. 109.

⁸ M. Bulgakov: Majster a Margaréta. Preložila M. Takáčová. Bratislava 2002. Ďalej budeme citovať podľa tohto vydania. V zátvorkách uvádzame citovanú stranu.

– Pilát vraví sluhovi: „*Potrestaj špehov, ktorí stratili Judášovu stopu... ale neželám si, aby bol trest priveľmi prísny.*“ Stane sa. Ešte prediskutujú všetky detaily, ako sa to mohlo stať (veď vraždu budú vyšetrovať orgány spravodlivosti) – reálne (Judáša vylákala za mesto žena) a fiktívne (žena s tým nemohla mať nič spoločné), Judáš chcel za mestom schovať peniaze niekde pod stromom, pretože „*bol nedôverčivý, schovával peniaze pred ľuďmi.*“ Špehovia Judášov mešec našli, je na ňom jeho krv (nestačí ako dôkaz?) – a „prípád je jasný“. Pri stretnutí s Lévi Matúšom, ktorý Ješua zobral z kríža a tajne pochoval, Pilát sa mu chce zalíškať (zvaliť vinu z vlastného pleca na plece Judášove). Ponúka mu miesto pisára vo vlastnej knižnici, ale Matúš to odmieta, pretože chce zavraždiť jedného človeka (Judáša). Pilát mu na to: „*To sa ti nepodarí. Judáša práve tejto noci zavraždili*“ – „*Kto to urobil... Kto ho zabil?*“ – „*Ja, počuješ, ja som ho zabil*“ (312).

Zbabelec Pilát nezabránil smrti nevinného „dobrého človeka“ Ješua, čím sa fakticky podieľal na jeho zavraždení. Dal však zavraždiť iného, ktorý sa takisto ako Pilát (nepriamo) podieľal na jeho smrti. Je to dostatočné vykúpenie (pokánie, oľutovanie) ľudskej zbabelosti? Je to dostatočná satisfakcia pred dejinami – subjektívna v čomsi áno („*Nie je to veľa, ale aspoň niečo som urobil*“ – vraví Pilát, 312), ale aj objektívna?

Pontský Pilát v románe *Majster a Margaréta* tvorí, ako sme už povedali, jeho ideovo-filozofický základ. Patrí mu už druhá kapitola románu (z celkového počtu 50. kapitol), v ktorej má riešiť osud Ha-Nocri Ješua. Opakuje mu podstrčené klebety, s ktorými operujú židovskí veľkňazi aj v evanjeliách („*Tak ty si chcel zboriť chrám a vyzýval si na to ľud?*“, vyčíta mu, že „*si rozprával o pravde, keď o nej sám nemáš potuchy*“, že čosi hanlivé povedal o cisárovi („*Okrem iného som hovoril, – rozprával väzeň, – že každá moc je násilím na ľuďoch a že príde čas, keď nebudú panovať ani cisári, ani nijaká vrchnosť. Človek prejde do kráľovstva pravdy a spravodlivosti, kde si budú všetci rovní*“) atď. Pontský Pilát cíti, že má pred sebou iba rojka, nebezpečného, ale iba rojka, ktorý všetkých ľudí (dokonca aj Judáša i veliteľa vnútornej stráže Marka Potkanobjcu) nazýva „dobrými ľuďmi“. Nie je vylúčené, že v uvedenej antinómii „človek je dobrý“ – „človek je zlý“ sa Bulgakov vyrovnával s „kvintesenciou kresťanského anarchizmu“ L. N. Tolstého, ako na to poukázal G. Elbaum,⁹ a „kresťanského pesimizmu“ F. M. Dostojevského. Počas výsluchu pod kolonádou poletuje lastovička (opakuje sa trikrát). Ide o symbol: Ješua – lastovička, Pilát – krkavec. Keď Ješua vyhlási, že existuje iba jeden Boh – Pilát „*zimomravo schúľil plec a pomädľil si ruky, akoby si ich umýval*“ (v evanjeliách si umýva doslovne)... Ako vidieť, Bulgakov sa značne verne odvoláva na evanjelistov (okrem mädlenia rúk). Na rozdiel od nich kreslí stretnutie Pontského Piláta s veľkňazom Judska Jozefom Kaifašom, ktoré evanjelisti neuvádzajú. *Ide o stretnutie dvoch mocenských štruktúr*, ktoré musia spolupracovať, ale nenávidia sa. Keď Kaifaš žiada oslobodiť Bar-Rabbana a popraviť Ješua, Pilát sa zmocňuje *poctit nesmrteľnosti*.

⁹ G. Elbaum: *Analiz judejskich glav „Mastera i Margarety“ M. Bulgakova*. Ardis: Ann Arbor 1981, s. 41.

Koho? – Seba? Kaifaša? Ješua? (myšlienka priletela ako tá lastovička: „Nesmrtelnosť... prišla nesmrtelnosť: „Čia nesmrtelnosť prišla? Tomu miestodržiteľ nerozumel... 36). Ale asi tento pocit nesmrtelnosti ho priviedol k slovám: „*Tak aby si vedel, veľkňaz, odteraz nebudeš mať pokoj! Ani ty, ani tvoj ľud...*“ (37). Kaifaš protestuje: „*Chcel si ho prepustiť, aby poburoval ľud, aby našu vieru zneuctieval, aby vohnal náš ľud pod rímske meče. Lenže ja, veľkňaz judský, kým žijem, nedovolím hanobiť svoj ľud! Počuješ, Pilát?*“ (38). Po tejto výmene názorov Pilát kapituloval a súhlasil s popravou Ješua... Aké asociácie a myšlienky diktovali Bulgakovovi, aby vykreslil tento spor dvoch mocných tohto sveta? Mal pred očami iba dvetisícročný dejiny židovského národa, alebo aj dobové vzťahy a súvislosti? Bol svedkom napätí medzi politickými priateľmi – nepriateľmi (Lenin – Stalin, Stalin – Trocký), medzi bratskými – nebratskými národmi (petľurovská Ukrajina – Rusko, Rusko – susedné štáty, budúca rodina „bratského Sovietskeho zväzu“), medzi politickými rivalmi Európy (Nemecko – Francúzsko) atď. Cítil dejinný konflikt medzi silou Ducha a silou Moci, poznal Darwina, Pascala atď.? Alebo víťazila filozofická koncepcia antinómii ako večnej teofanii, podľa ktorej všetko (dokonca láska i nenávisť) je odrazom (emanáciou) Boha?¹⁰

Pilát sa zúčastnil „masovej demonštrácie“ pred veľkonočnou popravou, ale nechcel ju vidieť na vlastné oči („*otvoril oči, až keď mal tribúnu za chrptom*“, 41)...

Mocný Pilát minulosti, resp. jeho posol, ktorý svojho pána dobre poznal – Wolland – rozvíril v nasledujúcich piatich kapitolách románu iracionálny koloť... Básnik Ivan, svedok Berliozovej smrti, sa ocitol v blázinci. Sťažuje sa doktorovi Stravinskému na Wollanda, ktorý osobne poznal Piláta: „*Piláta? Pilát, to bol ten, čo žil za čias Ježiša Krista?*“ (88). Ukazuje sa, že pred dvetisíc rokmi Ješua bol ten, čo žil za čias Piláta, o dvetisíc rokov neskôr Pilát je ten, čo žil za čias Ježiša Krista. Tento Ivanov názor je dostatočným dôvodom, aby ho v blázinci ponechali. Nevíрили v tvorivej fantázii M. Bulgakova takéto myšlienky: Kto sa stane dominantou dvadsiateho storočia o takých dvetisíc rokov? Aký je vzťah javu a podstaty, „absolútnej pravdy“ dneška a zajtrajška, jej relativizácie atď. Suita prof. Wollanda pokračuje vyvádzať (variete v čiernej mágii). Internovaný Ivan takto rozmýšľal na klinike: „*Poznal sa osobne s Pontským Pilátom... Nebolo by bývalo oveľa rozumnejšie, keby som sa namiesto hlúpeho škandálu v aleji bol zdvorilo povypytoval, čo bolo ďalej s Pontským Pilátom a väzňom Ha-Nocrim?*“ (144). Pilát a Ješua sa stávajú súčasťou prítomnosti ako konflikt Dobra a Zla, viery a neviery, transcendencie a prognostiky. Na klinike dochádza k stretnutiu „dvoch bláznov“ – básnika Ivana i Majstra Ivana. Básnik porozpráva prozaikovi príhodu pri Patriarchových rybníkoch, o Wollandovi i Pilátovi, načo ten druhý zareaguje: „*Predstavte si tú čudnú vec, ale ja tu sedím pre to isté, pre čo aj vy – pre Pontského Piláta... Ide o to, že som pred rokom napísal o Pilátovi román*“ (133). Potom vyrozpráva svoju story: vyhral stotisíc, obstaral si samostatný bytík, stretol ženu svojho života, dopísal román, dal ho na posúdenie... a tu začína story Bulgakovovho života, projektované na udalosti zo života Majstra. Napriek

¹⁰ P. Abraham, c. d., s. 113.

tomu, že román nebol uverejnený, v tlači sa objavili články typu *Nepriateľ útočí* (kritik Ariman), *Bojovný staroverec* (kritik Latunský) atď. Prvé články vyvolali u Majstra *smiech*, ďalšie *počudovanie*, tretie *strach*. Strach sa zmocnil M. Bulgakova, keď sa po roku 1925 zatvorili pred ním všetky divadlá i všetky redakcie časopisov, strach sa ho zmocnil, keď napísal román *Majster a Margaréta*. V tomto bode románu je Bulgakov psychologicky, duchovne, ale aj existenčne totožný s Majstrom, čo ich doviedlo na kliniky. Začína problém dvojníctva (tradícia E. T. A. Hofmana, A. Shuberta, N. Gogoľa, F. Dostojevského atď.), ktorú M. Bulgakov využíva nielen antropologicky (Rozdvojenie Ivana), ale aj štruktúrálnu (román v románe). Hrdinom sa snívajú strašné sny (asi také ako Nikonorovi Ivanovičovi, 1. časť, 15. kapitola). Po týchto snoch nasleduje kapitola *Poprava*. Na vozoch vezú troch odsúdencov (v evanjeliách si odsúdení nesú svoje kríže), na krkoch majú dosky s nadpismi „*Lotor a burič*“ v dvoch rečiach (v evanjeliách nadpisy sú na krížoch, ale v troch rečiach). Poprava je daná optikou Lévi Matúša, ktorý sa na ňu pozerá z diaľky. Ješua trpí, ale po „*prvej hodine išli naňho mdloby, čoskoro stratil vedomie*“ (173). Kat mu podal namočenú hubu: „*Ukrižovanému sa míhol v očiach radostný záblesk, prisal sa perami k hube a dychtivo vľahoval vlahu*“ (147). Rozdiely v porovnaní s evanjeliami sú evidentné. Keď Ješua dokončil „*blesky križovali čiernu oblohu. Zrazu z nej vyšľahol oheň... Leják sa spustil nečakane*“ (175). Bulgakovov opis je v porovnaní s opismi evanjelistov realistickejší. Vojaci a dav sa rozbehli a Lévi Matúš sa zmocnil tela Ha-Norciho. A komédia po variete pokračovala ďalej. Azazelo a Koroviov vyvádžali svoje kúsky... Azazelovia a Koroviovovci sa v realite života takisto usilovali („*nevídané veci sa diali v tej noci v Moskve*“, 205).

Druhá kniha románu *Majster a Margaréta* sa začína kapitolou *Margaréta*. V snahe stretnúť sa so svojím Majstrom, Margaréta dáva súhlas na spoluprácu s nečistou silou (Motto románu znie: „*No dobre – a kto si? Tej sily jeden diel, čo dobre koná vždy, hoc zlo by páchať chcel*“ (Goethe, *Faust*). Vďaka Azazelovmu krému Margaréta prekonáva zemskú príťažlivosť, čas i priestor našej planéty. Stáva sa kráľovnou na Veľkom plese u Satanáša, začo ju neminie stretnutie s Majstrom. Pri stretnutí s Wollandom Majster prezradí, že je autorom románu *O Pontskom Pilátovi*: Wolland si ho zoberie z popola („*rukopisy nehoria*“, 273). Keď zostali dvaja, Wolland sa opýtal Majstra: „*A čo váš román o Pilátovi? – Nenávidím ho, – vyhrkol Majster, – privela som pre ten román vytrpel*“ (278). Vrávi pravdu: majster Bulgakov veľa vytrpel pre román *Majster a Margaréta*. Aj v týchto polohách sa Majster a Bulgakov nebezpečne zblížujú, až stotožňujú. Kap. 26. – Pohreb – nás znovu vracia k Pontskému Pilátovi... Po vydýchnutí Ješua, ako sme sa už dozvedeli, nastalo zemetrasenie, lejak a tma: „*Tak pes i človek (Pilát) – obe tieto bytosti, ktoré sa mali rady – privítali na kolonáde sviatočnú noc*“ (295). Pontský Pilát má výčitky svedomia, rozhodne sa ich zmenšiť tým, že dá príkaz zavraždiť Judáša (bezprostrednú príčinu Ješuovej smrti, aby zahlušil v sebe hlbokú príčinu). Sníva sa mu sen: „*Teraz sa už nikdy nerozlúčime, – vravel mu vo sne otrhaný potulný filozof... Kam pôjdeš ty, pôjdem i ja. Vždy, keď spomenú mňa, spomenú aj teba*“ (302). (Podobá sa to na analogickú situáciu: Kto bol Brežnev? – Zanedbateľný politik epochy Vladimíra Vy-

sockého). Lenže hlboká príčina pôsobí ďalej: Pilát číta poznámky Lévi Matúša – „*Medzi poslednými riadkami rozlúštil slová... niet väčšej chyby ako zbabelosť*“ (311). Dejiny Pontskému Pilátovi nič neodpustili. Odpustil mu však Majster. Na ceste do Večnosti sa zastavia na kozmickej planine, na ktorej uvidia Piláta: „*Prečítal si váš román, – oslovil Wolland Majstra, – a povedal iba toľko, že je, bohužiaľ, nedokončený... Takmer dvetisíc rokov sedí na tejto planine a spí, ale keď nastane mesačný spln, vtedy, ako vidíte, trpí nespavosťou*“ (358). Wolland: „*Teraz už môžete svoj román ukončiť jedinou vetou.*“ Majster vykrikuje: „*Si slobodný! Si slobodný! Očakáva ťa!*“ – po čom Pontský Pilát sa rozbehne v ústrety bujným záhradám veľkomesta. Básnik Ivan sa „*ráno prebúdzá mlčanlivo... do budúceho splnu už nik neruší jeho spánok: ani beznosý Gesbasov kat, ani neľútostný piaty miestodržiteľ Judska, jazdec Zlatá Kopija, Pontský Pilát*“. Toto sú posledné slová románu. Mŕtvy Pilát si počas dvetisíc rokov zaslúžil odpustenie a vykúpenie (možno že tu zazneli aj slová P. Florenského, ktorý tvrdil, že dobro zvíťazí, ak sa likvidujú príťažlivé sily zla a zvíťazí pokánie i odpustenie hriechov),¹¹ ale živý básnik Ivan musí v čase mesačného splnu aj naďalej trpieť za skutky vrahov Ješua.

Fantasticko-komorný príbeh Majstra a Margaréty sa v románe akoby vlnil na pozadí historicko-filozofického príbehu Pontského Piláta. Boj dvoch skutočností (dejín a súčasnosti, Dobra a Zla, filantropizmu a brutality, lásky a nenávisť, viery a zbabelosti, človeka ako antropologickej a socializovanej bytosti, človeka a politika, autentickosti a kapitulánstva, viery a neviery, viery a zúfalstva, večnosti a pominuteľnosti atď.), tento boj naplnil zmysel slov a štýlu, sujetu a témy, idey a filozofie atď. románu Majster a Margaréta.

Najväčším zlom Pontského Piláta bola jeho zbabelosť. Lenže čo je to zbabelosť? Bol zbabelý Molčalin a Čackij hrdinský? Čackij si išiel rozbiť hlavu o nerozbitnú stenu, Molčalin mlčal... a zápasil o svoje miesto pod slnkom. Bol zbabelý Arkadij Kirsanov a Bazarov hrdinský? Prvý sa šťastne oženil, druhý sa sklamal a zahynul. Bol zbabelý Miška Koševoj a hrdinský Grigorij Melechov? Prvý žil v úcte doby, druhého doba obrala o všetko, čo mu dala spoločnosť a príroda. Bol zbabelý Pilát a hrdinský Ješua? Boli zbabelí milióny sovietskych ľudí, ktorí sa snažili kráčať s dobou a hrdinské milióny, ktoré zahynuli v gulagoch? Prečo Majster a Margaréta odpúšťajú Pontskému Pilátovi jeho zbabelosť? M. Bulgakov žil v dobe, ktorej chýbala milosrdnosť ako brána k tolerancii a duchovnosti.

Doba, v ktorej žil–nežil a pracoval Bulgakov, prehĺbila rozdiely a urobila priepasť medzi antropologickou a sociálnou podstatou človeka. Roztrhla jednotu Človeka. Dôkazom toho je aj Bulgakovov únik zo súčasnosti do minulosti, z reality do fantastiky, z pragmatiky do iracionality, zo sociálnej kauzality do prírodnej inancie a duchovnej transcendencie. Kto si bez viny, učil Ješua, hodí kameň do hriechnice. Nejde nám o nijakú obranu, ani o rehabilitáciu, ale o hlbšie pochopenie „človeka ako tajomstva“ (Dostojevskij), o čo sa tak vášnivo pokúšal aj M. Bulgakov. Grigorij Melechov, tento schopný, milujúci a bojujúci človek za

¹¹ P. Florenskij: Stolp i utverždenije istiny. Moskva 1914, s. 220.

pravdu svojho srdca, sa v závere Tichého Donu mihne pred nami už nielen ako sociálna, ale aj antropologická troska (drží v náruči svojho syna – „*a bolo to všetko, čo ho ešte spájalo s týmto svetom*“): v sociálnej realite zvíťazila pseudo-pravda, resp. lož *ľudského rozumu*. Bulgakov, tak ako Ješua, odpúšťa Pilátovi jeho zbabelosť, vďaka ktorej sa udržal na výslni sociálnej reality, kde mohol aspoň niečo urobiť na záchranu človeka a ľudskosti (predurčil osud nepriateľa Kaifáša a potrestal zradcu Judáša). V neposlednej miere je tu aj analógia Ješua – Majster, Ježiš – Bulgakov, ktorí trpia pre svoje dobré srdcia, pre víťazstvo autentickej pravdy človeka nad socializovanou pravdou society. Absolútna pravda antropologického individua, resp. socializovanej pravdy osobnosti neexistuje. Nič nie je dvojpólové, všetko je aj ambivalentné – toto si Bulgakov osvojil aj od Dostojevského. Okrem toho: kde končí antropologická a kde začína socializovaná podstata človeka? Obidve koexistujú po celý život človeka, ibaže v rôznych obdobiach života jedna z nich plní funkciu dominanty.

Pontskému Pilátovi sú v románe venované tri samostatné kapitoly: 2. Pontský Pilát, 16. Poprava a 26. Pohreb. Má to akiste súvislosť s pantriadickosťou románu, o ktorej sme sa už zmieňovali. Koreluje to istým spôsobom aj s triadickosťou esteticko-antropologickej koncepcie literatúry, ktorú už desaťročie rozpracúva Katedra rusistiky FF UKF v Nitre.¹² *Kompozične* sú kapitoly o Pontskom Pilátovi začlenené do štruktúry románu symetricky: na začiatku (druhá kapitola), uprostred (šestnásta kapitola) a na záver (kapitola dvadsiatašiesta). *Antropologicky* takisto: človek zápasíci o sociálne postavenie v spoločnosti – človek búriaci sa – človek rezistujúci. *Filozoficky* detto: zápas o sociálnu rolu je zápasom o zmysel života – sociálny zmysel nikdy nenaplnuje ambície hľadačov zmyslu – hľadanie zmyslu v ľudskej transcencii. Je tu aj istá symetria *žánrová*: karnevalizácia, resp. variete, plné najfantastickejších ľudských prevtelení – mysteriálnosť, v ktorej vládnu sily nadosobné, odstraňujúce priehradu medzi „rôznymi svetmi“ – filozofickosť zla, ktoré koná dobro, a dobro, ktoré je súčasťou zla. Tejto ontologickej, kompozičnej, filozofickej a žánrovej trojvrstevnosti zodpovedajú aj tri štylistické vrstvy románu, o ktorých sme sa už zmienili. V komornej rovine ide v románe Majster a Margaréta o lásku a šťastie dvoch ľudí, v spoločenskej rovine o život, v ktorom vládnu zbabelí piláti. Je možné, že Bulgakov je ústretový v ponímaní kompromisníctva Pontského Piláta aj preto, lebo si uvedomoval, že musí byť kompromisnícky aj on vo svojom vzťahu k Margaréte (svoju lásku a šťastie si Majster vybudoval na nešťastí manžela Margaréty, ktorý bol „*mladý, pekný, charakterný muž a zbožňoval svoju ženu*“, 202). Možno že Bulgakov bol uznanlivý voči Pilátovi aj preto, že veľký politik (a koľko bolo takých v Rusku v 20. a 30. rokoch!) skončil tragicky: Pontský Pilát bol vyhostený do Gálie (vypovedal ho Caligula), kde spáchal samovraždu... V krajine nešťastných nemôžu prevládať šťastní, v krajine Zla nemôže vládnuť Dobro, v krajine relativizmu nemôžu byť nastolené absolútne hodnoty dobra, pravdy a krásy (Aristoteles), bratstva, rovnosti a slobody (francúzski komunardi), Sloboda,

¹² A. Červeňák: *Človek v literatúre*. Bratislava 1985; *Človek a text*. Nitra 2002.

Tvorba a Láska (Puškin) atď.¹³ Na pozitívnych antropologických, etických, filozofických, estetických atď. hodnotách života a literatúry sa odrážajú tieň ich negatívnych hodnôt. Kde je, čo je pravda, pýta sa Pontský Pilát. V chápaní tejto problematiky M. Bulgakov mohol využiť ruské filozofické hľadačstvo: Dostojevského kozmický panteizmus, Solovjevovu teofaniu (božskú predestináciu všetkého), filozofiu teodicey S. Bulgakova, pokusy J. Trubeckého o eticko-kresťanskú syntézu, Florenského kozmológiu atď.¹⁴ Kto si bez hriechu, hod' kameň do hriešneho – poučuje Ješua. Odpustite, aj Vám bude odpustené, učí nás Kristus. Je schopný všetko toto pochopiť Homo sapiens? Je schopný sa správať v intenciách týchto sylogizmov? Ak nie, odpusť im, Otče, nevedia, čo činia...

Taký je zhruba filozofický a štrukturálny zmysel Pontského Piláta v románe *Majster a Margaréta*, ktorý plní funkciu štrukturálneho a teleologického (zmysluplného) centra celého diela, od ktorého sa vlnia všetky jeho problémy. Tak ako v dejinách dochádzalo k rôznym hodnoteniam tejto osobnosti, tak sa budú vyvíjať a meniť pravdepodobne aj názory na jeho obraz v románe *Majster a Margaréta*.

---

¹³ A. Červeňák: *Človek a text*. Nitra 2001.

¹⁴ J. Trubeckoj: *Mirosozercanije V. S. Solovjova*. Moskva, Put', 1913, t. II, s. 415; *Mirovaja bezsmyslica i mirovoj smysl. Voprosy filosofii i psichologii*. Moskva, 1917, t. 136, s. 81.

